

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

# PŘEHLED VÝZKUMŮ

60-2



100 Státní archeologický ústav 100 let moderní archeologie v českých zemích

BRNO 2019

# PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis  
*Peer-reviewed journal*

Ročník 60  
*Volume 60*

Číslo 2  
*Issue 2*

**Předseda redakční rady**  
**Head of editorial board**

Lumír Poláček

**Redakční rada**  
**Editorial board**

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,  
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

**Odpovědný redaktor**  
**Editor in chief**

Rudolf Procházka, Petr Škrdla

**Výkonná redakce**  
**Assistant Editors**

Hedvika Břínková, Zdenka Kosarová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová,  
Zuzana Loskotová, Ladislav Nejman, Zdeňka Pavková, Rudolf Procházka,  
Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela, Šimon Ungerman

**Technická redakce, sazba**  
**Executive Editors, Typography**

Azu design, s. r. o.

**Software**  
**Software**

Adobe InDesign CC

**Fotografie na obálce**  
**Cover Photography**

Litovel, Masarykova ulice. Keramická plastika koníčka (obr. 67, str. 282).  
Litovel, Masarykova Street. Ceramic sculpture of a horse (Fig. 67, Pg. 282).

**Adresa redakce**  
**Address**

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.  
Čechyňská 363/19  
602 00 Brno  
IČ: 68081758  
E-mail: pv@arub.cz  
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

**Tisk**  
**Print**

Azu design, s. r. o.  
Bayerova 805/40  
602 00 Brno

ISSN 1211-7250 (Print)  
ISSN 2571-0605 (Online)  
MK ČR E 18648  
Vychází dvakrát ročně  
Vydáno v Brně roku 2019  
Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.  
Časopis je uveden v citační databázi SCOPUS a na seznamu vědeckých časopisů ERIH PLUS.  
Copyright ©2019 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., and the authors.

výstavby severozápadního křídla, k níž však v pozdně románské fázi již nedošlo. Na appendix totiž navazuje zdivo, které vykazuje zcela jiný charakter – mělčí založení, hruběji opracovaný lomový kámen a méně pečlivou techniku zdění. Se starším zdímem v appendixu není mladší zdivo provázáno, obě stavební fáze od sebe dělí několik centimetrů široká spára vyplněná maltou. Patrně kvůli tomuto neprovázání bylo základové zdivo severozápadního křídla staticky zajištěno tzv. studnovým základovým pilířem zapuštěným do zvětralého skalnatého podloží. Dataci obou stavebních fází jsme stanovili nepřímou: zdivo severozápadního křídla chodby nese křížovou klenbu, jejíž jednoduše profilovaná žebra byla typologicky datována do poslední třetiny 13. století; nejspíše se váže k zakladatelskému dílu Přemysla Otakara II. z roku 1271 (Benešová 1998; Soukupová-Benáková 1976). Starší zdivo severovýchodního křídla tedy musí souviset se založením minoritského kláštera za vlády Přemysla Otakara I. či Václava I. z let 1222–1239. Chodba byla původně nejspíše plochostropá, po velkém požáru kláštera v roce 1494 byla na zkoumané románské zdivo vsazena pozdně gotická, bohatěji profilovaná žebra křížové klenby.

Během podzimního výzkumu 2017 bylo v křížové chodbě objeveno několik desítek hrobů. V téměř všech případech se jednalo o pohřby dospělých jedinců (muži i ženy), pouze v jednom se podařilo zdokumentovat pohřeb několikaletého dítěte. Převážná většina hrobů byla zachycena v severozápadním křídle, pouze jeden v severovýchodním. Tento stav je dán tím, že severovýchodní chodba ambitu je ve velké míře porušena druhotnými zásahy, zatímco severozápadní křídlo je až na výjimky neporušené. Druhým důvodem může být fakt, že v severovýchodním křídle nebyly, krom nároží, výkopy vedeny do takových hloubek jako v křídle severozápadním. Zajímavým objevem v severovýchodním křídle je zdokumentovaný dřevěný vodovod, kdy dřevěné potrubí bylo spojováno železnými objímkami.

Zatím poslední archeologické práce se v areálu kláštera uskutečnily v průběhu roku 2018. Výzkum byl vyvolán revitalizací zadního traktu, která souvisí s vybudováním venkovního lapidária a „odpočinkové zóny“. Na podstatné části zkoumané plochy byly zdokumentovány několik metrů mocné vrstvy stavební sutě ze starších stavebních fází konventu, které byly na toto místo deponovány během barokních přestaveb areálu. Tato stavební suť obsahovala – mimo běžnou středověkou a raně novověkou keramiku – také lidské ostatky druhotně sem přemístěné snad z konventního kostela. Vedle toho se během výzkumu podařilo nalézt i početní peníz (tzv. rechenpfennig) z 2. poloviny 17. století. Ze stavebně-historického hlediska je patrně nejdůležitějším objevem architektonický článek, který v klášteře dokládá přítomnost teplovzdušného topení, tzv. hypokausta.

*Jiří Kacel, David Rožnovský*

## Literatura

**Čižmář, Z., Lečbych, M. 2010:** Znojmo (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 51, 488–490.

**Benešová, K. 1998:** Klášter minoritů a klarisek ve Znojmě a jeho středověká podoba. In: M. Bláhová, I. Hlaváček (eds.): *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě*. Praha: Rakouský kulturní institut, 217–236.

**MZA Brno:** Moravský zemský archiv Brno, fond 22, sign. 407).

**SOA Znojmo:** Státní okresní archiv Znojmo, fond Archiv města Znojma, sign. P-55.

**Soukupová-Benáková, H. 1976:** Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. *Umění* XXIV(3), 193–217.

## Resumé

Znojmo (Kat. Znojmo-město, Bez. Znojmo), Přemyslovců-Straße 6. In den Jahren 2017 und 2018 wurden vier archäologische Rettungsgrabungen im Areal des ehemaligen Minoritenklosters in Znojmo durchgeführt. Die bedeutendste davon war die in den Herbstmonaten 2017 realisierte Ausgrabung, die im nordwestlichen und nordöstlichen Teil des Kreuzgangs fast in seiner Gesamtlänge in der Breite von 50 cm verlief, und zwar entlang der Innenseite der äußeren Umfassungsmauer des Kreuzgangs. Es gelang, die älteste Bauphase im nordöstlichen Flügel des Kreuzgangs festzustellen, die wahrscheinlich vor der Mitte des 13. Jahrhunderts entstanden war. Es wurden auch etwa 30 Bestattungen dokumentiert.

## ŽIDLOCHOVICE (OKR. BRNO-VENKOV)

**Tyršova 1. Vrcholný středověk, novověk. Tvrz, zámek. Záchranný výzkum.**

Záchranný archeologický výzkum Archaie Brno z. ú. byl vyvolán rekonstrukcí okolí zámku Židlochovice. Vzhledem k tomu, že se tato dotkla pouze povrchu a kanalizace okolo zámku, nic bližšího jsme k zámeckým budovám a jejich vývoji nezjistili. Samotná tvrz byla založena v nivě řeky Svratky a voda vždy velmi ovlivňovala její podobu. Nejstarší situace z 2. poloviny 14. století a z 15. století jsme zachytili v jižní části zámeckého nádvoří před hlavním křídlem. Sice jsme se těchto situací dotkli pouze okrajově, ale bezpečně

se zde a pod hlavní zámeckou budovou nacházelo jádro tvrze. To bylo na severovýchodní straně omezeno nově objevenou hradbou, která je rovnoběžná s budovou zámku a je od ní vzdálená přibližně 15 m (obr. 97). Tvrz byla jistě obehnaná příkopem. V něm byl patrně později zřízen dnes již zrušený a zasypaný sklep, který k hradbě přiléhá. Vlastní jádro gotické tvrze bylo tedy menší než jeho pozdější renesanční rozloha.

Raně renesanční přestavba objektu proběhla za držby Pernštejnů po roce 1508. Informace o její podobě se částečně dochovala na historickém plánu z počátku 18. století, na němž jsou zachyceny čtyři masivní zemní rondely, dva příkopy a některé dnes již neexistující budovy. Podařilo se zachytit vnitřní příkop, který obklopoval nyní již rozšířené jádro tvrze. Hloubku příkopu a případný vodní režim v něm jsme nezjistili, protože jeho hloubka je větší než zásahy do terénu. Víme však, že obě jeho strany byly vyzděny z kamennů a horní části těchto zdí byly obloženy cihlami. Při barokní přestavbě byl příkop zrušen a zasypan. Mezi vnitřním příkopem a vnějším vodním příkopem se nacházel prostor, v němž byly zbudovány čtyři mohutné sypané rondely. Z rondelů se nám podařilo zachytit na několika místech základy vrchní zídky, která stála na jejich koruně (obr. 98). Hlavně jsme ale zachytili samotné sypané těleso opevnění.

Podobu zámku a okolí radikálně změnila barokní přestavba z 1. poloviny 18. století. Tehdy byly zrušeny rondely, vnitřní příkop a některé části hospodářské zástavby. Bylo vybudováno nové opevnění v podobě bastionů, které mají sypané těleso a čelní zeď z cihelné plenty. Přestavěny byly i zámecké budovy. Podařilo se zachytit jak částečný průběh zaniklých bastionů, tak pozůstatky zástavby, patrně hospodářského charakteru.



**Obr. 97.** Židlochovice, zámek. Zdiva stojící na vrcholu jižního rondelu.

**Abb. 97.** Židlochovice, Schloss. Die auf dem Gipfel des südlichen Rondells stehenden Mauerwerke.

Při hloubení kanalizace větve A severozápadně od zámku byla přefata historická podzemní chodba. Ta byla součástí rozsáhlejších podzemních prostor, které patrně sloužily k zásobování zámku vodou nebo naopak k odvodňování. Celá soustava se skládá ze dvou dochovaných částí. Jde o prostor se studnou bezprostředně u zámku, v místech bývalého příkopu, a chodbu, která na tuto studnu navazovala a vedla západním směrem, mimo opevněný areál zámku.

Místnost se studnou byla zbudována v prostoru bývalého renesančního příkopu po jeho zasypaní. Příkopu jako nejnižší položeného místa v areálu zámku bylo patrně využito k vybudování studny. Ta byla obestavěna malou zaklenutou místností, přičemž jeden přístup vedl podzemím nejspíše do severního křídla zámku. Na druhou stranu, západním směrem, vedla chodba mimo opevněný areál. Místnost se studnou je téměř kruhová a má průměr 1,9 m. Výška místnosti je okolo 2 m. Studna dnes dosahuje hloubky 1,9 m, je



**Obr. 98.** Židlochovice, zámek. Hradba tvrze zachycená v prostoru nádvoří zámku, vpravo zasypaný sklep zapuštěného do příkopu.

**Abb. 98.** Židlochovice, Schloss. Die Mauer der Feste im Raum des Schlosshofs. Rechts die Ausfüllung des in den Graben eingesunkenen Kellers.

zjevně částečně zasypána sutí a je v ní dosud voda. Průměr kruhové studny je cca 1,2 m a je zaklenuta značně poškozenou klenbou, která má uprostřed přístupový otvor o rozměru 0,35 m. Celá soustava byla patrně využívána po velmi dlouhou dobu. Dokazují to i dvě vodovodní trubky, které jsou do studny svedeny a které z ní čerpaly vodu. Toto potrubí patrně pochází z 30. let 20. století. Ze stejné doby zřejmě pochází i nejmladší úprava interiéru, kdy byla tato prostora omítnuta a byl zřízen druhotný vstup do ní z vrchlíku klenby. Tehdy byl zazděn i průchod do zámku. Celá přestavba je datována do roku 1933, jak dokazuje nápis na zdi s textem „Zazděno 19. 4. 1933“.

Západním směrem z místnosti vycházela chodba vedoucí mimo zámecký areál. Délka této části chodby činí 52 m, šířka se pohybuje od 0,6 m do 0,8 m a výška dosahuje až 2,7 m. Po dně chodby je vedeno litinové potrubí, které pravděpodobně ústí do studny. Chodba prochází pod kurtinou mezi bastiony, ale není pro to nijak upravena. Chodba je tedy nejspíše mladší než barokní kurtina opevnění. Nicméně v cihlovém líci kurtiny je otvor chodby zaklenut a ta musela být alespoň po část své existence v líci patrná (Antal, Dejmal, Šimík 2019).

Další výzkumné práce se soustředily do prostoru příkopu mezi dvěma východními bastiony. Kromě různě starých zavážek příkopu byly nalezeny a dokumentovány celkem tři historické konstrukce.

V prvním případě se jedná o jímku patrně z 1. poloviny 19. století, která se nachází při patě kurtiny mezi bastiony pod východní zámeckou budovou. Jímka o rozměrech přibližně 4,3 × 3,1 × 2,2 m je zapuštěna do záspy bývalého vodního příkopu. Zdivo jímky je smíšené, převážně kamenné konstrukce. Svrchní část jímky je zaklenuta jednoduchou cihelnou klenbou, ve které je čtvercový otvor pro vstupní šachtu. Snad sloužila zámeckému křídlu, ke kterému přiléhala. Vyloučeno není ani to, že měla regulovat vodu v zavezeném příkopu, podobně jako k tomu mohla sloužit studna objevená při výzkumu na zámku.

Druhou konstrukcí je relikv ubouraného zdiva, který se nachází ve střední části východní kurtiny pod její cihelnou plentou. Jde o fragment zdi původního ohrazení a zároveň budovy renesanční fáze zámku. Její severní líc byl patrně alespoň částečně bosován, z čehož se in situ zachoval jeden mohutný opracovaný kvádr. Zeď byla ubourána již v minulosti a její fragment byl po překrytí jílovou vrstvičkou zakomponován jako zpevňující prvek do nově stavěné kurtiny, patrně pro zvýšení její stability.

Třetím nálezem jsou dvě stavebně nespojená zdiva, která tvořila původně dva pilíře mostu vedoucího do zámeckého parku přes dnes již zaniklý příkop. Most s dřevěnou mostovkou je doložen až v roce 1826 na

indikační skice stabilního katastru. Patrně je ale staršího data a zcela jistě ústí do tzv. francouzské zahrady zámku. Dva kamenné pilíře nezjištěných celkových rozměrů byly armovány v nárožích mohutnými kamennými bloky, které byly spojovány železnými svorkami. Samotné zdivo mělo litý smíšený charakter (Dejmal, Šimík 2019).

*Róbert Antal, Miroslav Dejmal, Jakub Šimík*

## Literatura

**Antal, R., Dejmal, M., Šimík, J. 2019:** *A002/2018 Židlochovice – zámek – Lesy ČR*. Rkp. nálezové zprávy z akce A002/2018. Uloženo: Archiv Archaia Brno z. ú.

**Dejmal, M., Šimík, J. 2019:** *A028/2018 Židlochovice – park*. Rkp. nálezové zprávy z akce A028/2018. Uloženo: Archiv Archaia Brno z. ú.

## Resumé

Židlochovice (Bez. Brno-venkov), Tyršova Straße 1. Hochmittelalter, Neuzeit. Feste, Schloss. Rettungsgabung.

Während der Grabung gelang es, die Grundphasen der Entwicklung der hiesigen Feste und des späteren Schlosses zu erkennen. Die ältesten entdeckten Konstruktionen gehören dem 14. Jahrhundert. Am Anfang des 16. Jahrhunderts kam es zum großen Umbau, wobei die großen aufgeschütteten Rondelle aufgebaut wurden. Der folgende große Umbau wurde in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts durchgeführt. Damals gingen ältere Konstruktionen unter und danach wurden neue Bollwerke (Bastionen) aufgebaut.

Im ehemaligen Schlossgraben wurden etliche Konstruktionen freigelegt. Es handelte sich um einen Rest einer Renaissancemauer, wahrscheinlich aus dem östlichen Wirtschaftstrakt. Unter der östlichen Ecke lag eine gemauerte neuzeitliche Senkgrube. Es wurden auch zwei Brückenpfeiler freigelegt; die Brücke verbindet die heutige Schlossstraße mit dem sog. Französischen Garten.